

”Spara på dom djävla flingorna åt Hitler ifall han skulle komma tillbaka!”

En ideologikritisk analys av serieromanen Maus

Mattias Almstedt

Gabriella Gren

**Examensarbete 15 hp
Lärarprogrammet
Institutionen för individ och samhälle
Höstterminen 2018**

Arbetets art: Examensarbete 15 hp, Lärarprogrammet

Titel: "Spara på dom djävla flingorna åt Hitler ifall han skulle komma tillbaka!" En ideologikritisk analys av serieromanen Maus

Engelsk titel: "Save the damn breakfast cereal for Hitler in case he comes back!" A critical ideological analysis of the graphic novel Maus

Sidantal: 35

Författare: Mattias Almstedt & Gabriella Gren

Examinator: Håkan Jansson

Datum: 2018-01-18

Sammanfattning

Bakgrund

I årskurserna 7–9 ska eleverna arbeta med olika texter samt olika estetiska uttrycksformer. I detta examensarbete ska en serieroman analyseras utifrån Kukkonens (2013) analysverktyg med ett ideologikritiskt perspektiv. Då bilderna många gånger uttrycker mer än vad läsaren kan ta till sig vid en första anblick, är det därmed av vikt att ha vetskap om detta samt verktyg för att kunna läsa och analysera bilder och/eller bildsekvenser.

Syfte

Syftet är att analysera serieromanen *Maus* utifrån en ideologikritisk modell för att synliggöra de strukturer och anledningar bakom de konflikter Vladek hamnar i med sonen Art.

Metod

Utifrån Kukkonens (2013) analytiska verktyg har vi även lagt ett ideologikritiskt perspektiv och format verktygen för att passa vårt ändamål. Istället för att göra en analys av hela boken belyser vi särskilda passager, bildsekvenser, som är intressanta utifrån vårt syfte och vår frågeställning.

Resultat

Vi fann att Vladek många gånger tydligt visar hur hans upplevelser format honom och hans beteende. Konflikterna mellan honom och sonen Art grundar sig många gånger i att de inte fullt ut förstår varandra. Även om de delar många övertygelser blir den stora skillnaden att de har väldigt olika kunskaper och erfarenheter. Vladek är en överlevare och har formats till det under kriget, något som han sedan försöker uppfostra Art till att också vara.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte	1
1.2 Frågeställning	2
1.3 Avgränsningar	2
2. Bakgrund	2
2.1 Författarporträtt	2
2.2 Allegoriska djur	3
2.3 Didaktik	3
3. Tidigare forskning	4
3.1 Den gemensamma symboliken mellan text och bild	5
3.2 Seriers uppbyggnad och behovet av analytiska verktyg	5
2. Teori	6
2.1 Kvalitativ textanalys	6
2.2 Individens övertygelse	7
2.2 Motsättningar inom samma grupp	7
3. Metod	8
3.1 Urval	9
3.2 Analysverktyg	9
3.3 Begrepp och förklaringar	9
3.4 Material	10
3.5 Karaktärer i boken som är relevanta för studien	11
4. Resultat	12
4.1 ”Städa upp efter dej, va? Annars måste jag göra det”	13
4.2 ”Ni är polack som jag, så er kan jag lita på”	17
4.3 ”Ända sedan Hitler kan jag inte slänga den minsta smula”	20
4.4 ”Hur kan du, av alla människor, vara en sån rasist!”	22
4.5 ”Vi har nog av berättelser för idag”	24
5. Slutsats och diskussion	26
5.1 Sammanfattning	26
5.2 Didaktisk diskussion	28
5.3 Metoddiskussion	29
5.4 Vidare forskning	29
6. Referenser	31
6.1 Illustrationer	32

1. Inledning

Varför *Maus*? Tidigt i lärarutbildningen stötte vi på studenter som var tveksamma till både användningen av djur och serier i skolan. Kritiska röster menade att det inte är möjligt att ta serier på allvar, andra menade att djur inte har något kognitivt tänkande och därmed inte kan tänka och agera som människor.

Valet föll på *Maus* då boken ger oss flera perspektiv på dess författare Art Spiegelman och framför allt hans far. I boken berättas historien om faderns liv som judisk man i det ockuperade Polen samt relationen mellan Spiegelman och hans far under arbetet med boken. I *Maus* får läsaren inte enbart läsa en skönlitterär och biografisk bok om andra världskriget, utan läsaren får också följa med far och son i det samtida arbetet med boken. Far och son står inte på allt för god fot med varandra och det finns flera svårigheter i deras relation.

Serier är ingalunda något nytt fenomen utan har funnits i samhället i flera generationer, om än i olika former. Serier och serieromaner läses av människor i alla åldrar, och därmed är det intressant att lyfta dem i undervisningen och analysera dem tillsammans med eleverna. I vårt examensarbete kommer vi att göra en djupdykning i *Maus* och göra en litteraturanlys på denna. *Maus* handlar inte enbart om en man som kämpar för att överleva andra världskriget. Det är också en serieroman om far och son med olika syn på livet samt om en serietecknare som söker att försona sig med sin far samt ge hans historia rättvisa.

Maus är skriven av Art Spiegelman och första delen publicerades 1980. Från början publicerades *Maus* kapitelvis i tidningar och sedan har den kommit som bok och slutligen en samlingsvolym. Boglind och Nordenstam (2016) pekar på att *Maus* har haft en stor kulturell framgång och hyllas av kritiker världen över (Boglind & Nordenstam 2016, s.152)

1.1 Syfte

Syftet är att analysera serieromanen *Maus* utifrån en ideologikritisk modell för att synliggöra strukturer och anledningarna bakom de konflikter Vladek hamnar i med sonen Art.

1.2 Frågeställning

- Hur framställs i motsättningar mellan fadern och sonen?
- Vilka paralleller är urskiljbara mellan Vladeks åsikter, synsätt och beteende efter kriget jämfört med nazisternas agerande under kriget.
- Hur gestaltas nazisternas behandling av judar och polacker?

1.3 Avgränsningar

Analysen kommer inte att ta upp första delen av serieromanen som handlar om huvudkaraktärens liv innan kriget. Det innebär att allt som behandlar huvudkaraktärens liv innan september 1939 lämnas därhän. Denna avgränsning görs då bokens första del inte påverkar relationen mellan Vladek och Art, vilket gör att den heller inte har något större analysvärde i denna studien.

Det är också en begränsning av antalet karaktärer från boken som behandlas. Att enbart namnge fyra av alla individer som förekommer är ett aktivt val för att förenkla läsningen av analysen.

2. Bakgrund

I detta avsnitt kommer först och främst serieromanens författare att kort presenteras. Därefter kommer en ingående förklaring och beskrivning om de allegoriska djuren samt ett didaktiskt avsnitt där vi lyfter fram och förklarar vad som gör att *Maus* kan användas i skolan.

2.1 Författarporträtt

Art Spiegelman föddes i Stockholm år 1948, hans föräldrar var emigranter som kom till Sverige efter andra världskrigets slut. Familjen Spiegelmans vistelse i Sverige var kortvarig och de flyttade snart till USA. Spiegelman växte upp i New York och var senare verksam som serietecknare i samma stad. *Maus* kom att ha en stor genomslagskraft när boken kom ut i bokhandeln och Spiegelman har tagit emot flera priser för sina grafiska illustrationer över faderns livsöde (Nationalencyklopedin 2018, Art Spiegelman).

Spiegelman var redaktör för magasinet RAW innan han började sitt arbete med *Maus*, RAW satsade framför allt på marginaliserade frågor. Enligt Kukkonen (2013, ss.68-69) har Spiegelman med *Maus* inte bara valt att beskriva förintelsen i sig, utan även den skuld som överlevarna känner och den roll som dessa har att förmedla kunskapen vidare till andra för att förhindra att historien upprepar sig. För andra delen av romanserien fick Spiegelman ta emot Pulitzerpriset år 1992. Spiegelman var den första serietecknaren som fick ta emot detta pris, ett faktum som har haft en inverkan på vårt val av material för denna analys.

2.2 Allegoriska djur

Att gestalta händelseförlopp med människolika djur är något som förekommit under mycket lång tid och är således ingalunda något nytt fenomen. Boglind och Nordenstam (2010) pekar på att det är populärt med gestaltningar genom djur. Många gånger får dessa djur mänskliga egenskaper och uppför sig på samma sätt som människor. Djurberättelsen har två olika funktioner; samtidigt som de väcker empati hos läsaren, så skapas också en distans eftersom läsaren vet att det handlar om djur och inte människor (Boglind & Nordenstam 2010, ss.128–129). *Maus* är en allegorisk roman, vilket innebär att olika djurarter används för att representera folkgrupper och etniciteter. I centrum står katter (nazister), möss (judar) och grisar (polacker). Genom boken möter läsaren också hundar (amerikaner), grodor (fransmän), renar (svenskar) samt en fjäril (rom). Katter och möss är en metafor som baseras på att katter jagar möss. Grisarna är en negativt laddad metafor för och om polackerna. Genom *Maus* möter Vladek grisar som är hjälpsamma, andra som är elaka och det finns även grisar som mördar möss. De andra djuren i boken handlar främst om metaforer och stereotyper som har använts om de olika nationaliteter, exempelvis är fransmännen grodor för att vi har en stereotyp bild av att fransmän äter grodor.

2.3 Didaktik

Svedner (2011) menar att läsförståelsen bygger på elevens förmåga att kunna avkoda och förstå texten. Läsförståelsen grundar sig i elevens ordförråd och eleven behöver också kunna skapa ett sammanhang i texten genom att läsa både på och mellan raderna. Det är även vanligt förekommande att eleven fastnar vid enskilda detaljer i texten snarare än att kunna se helheten, här menar Svedner (2011) att eleven lägger fokus på fel saker i sin läsning. Vidare handlar läsning även om ett kognitivt

förhållningssätt eftersom eleven, i rollen som läsare, ska söka efter textens innehåll samt också reflektera över sin läsning (Svedner 2011, ss.31–33). Den traditionella litteraturundervisningen innehåller allt som oftast läsning av romaner som kräver sina uppsättningar med verktyg och kunskaper för att kunna läsa mellan raderna och kunna studera helhet såväl som detaljer. Serieromanen ställer andra krav och ger andra möjligheter eftersom bild och text ska läsas tillsammans. Läsningen kommer således inte enbart handla om vad som står på eller mellan raderna utan också om vad bilderna berättar.

I den gällande kursplanen för grundskolans senare år står det att eleverna ska ges möjligheten att möta olika slags texter. I arbetet med skönlitteratur ska eleverna få möjlighet att läsa och förbättra sin analysförmåga. Eleverna ska också stimuleras till att själva uttrycka sig i olika estetiska uttrycksformer (Lgr 11, 2017a, ss.252–253). Skolverket menar att det är centralt för elevernas lärande att utveckla förmågan att kunna studera olika texter och deras budskap. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att studera texters olika budskap på ett mer fördjupande sätt samt få möjlighet att se hur och på vilka sätt som texternas bakomliggande budskap förmedlas (Skolverket 2017b, s.10).

När det kommer ett nytt sätt att läsa förändras litteraturanalysen som verktyg; detta verktyget påverkas också av det faktum att unga idag inte främst läser den traditionella litteraturen. Det vidgade textbegreppet används för att lyfta in andra medier i både undervisning och forskning. För läraren är det nödvändigt att följa utvecklingen av litteratur och läsning, samt även föra samtal med eleverna om kulturfenomen som riskerar att hamna utanför skolan. Detta är en fråga som kan ses som kontroversiell då det finns åsikter om att skolan enbart ska hålla sig till den traditionella litteraturundervisningen med fokus på svensk och västerländsk litteratur (Mehrstam & Widhe 2013, ss. 99–101).

3. Tidigare forskning

Inledningsvis i detta avsnittet behandlar vi forskning och studier kring den symbolik som finns mellan bild och text. Därefter kommer forskning kring seriers uppbyggnad att presenteras.

3.1 Den gemensamma symboliken mellan text och bild

Boglind och Nordenstam (2016) menar att i serier är det allmänt förekommande att det skapas en gemensam symbolik mellan bild och text, vilket således innebär att texten och bilden tillsammans skapar en helhet där det inte är möjligt att tolka dem var för sig. Vidare är serieromanen en allt vanligare litteraturform bland unga (Boglind och Nordenstam 2016, ss.131–132). Texter är inte entydiga utan det kan förekomma flera meningar och betydelser, vilka i sin tur kan förskjutas, förvanskas eller försvinna helt. Ett exempel på detta skulle kunna vara metaforer som förlorar sin betydelse (Wicke 2013, s.193).

Något som är viktigt att tänka på för den som analyserar en text är att denne inte kan veta vilka tankar andra läsare kan ha eller vad författaren tänker. Inte heller är det möjligt att genom texten se vad författaren hade för motiv med sin roman. Wicke (2013) påminner även om att det är möjligt att läsaren misstolkar författarens motiv och budskap, vilket påverkas av att textens betydelse kan förändras med tiden. Författarens åsyftade läsning kan ha kommit att ersättas med nya sätt att läsa och tolka texten vilket gör att budskap och motiv förändras. Därav är det av vikt att textanalysen är genomtänkt och planerad (Wicke 2013, ss.194–195).

3.2 Seriers uppbyggnad och behovet av analytiska verktyg

Kukkonen (2013) diskuterar att vid studier av serier behövs en uppsättning analytiska verktyg för att kunna navigera genom serieromanen samt kunna hitta ledtrådar och annat som författaren lämnat efter sig. I serien är varje sekvens uppdelad i ett antal bildrutor, antalet kan variera, och tillsammans står bildrutorna för något gemensamt. Bildsekvenserna är antingen baserade på varandra eller leder fram till nästa sekvens. Tillsammans interagerar bilderna med varandra och genom bildsekvenserna gestaltas en berättelse. Pratbubblorna är direkt kopplade till den som talar i texten, oavsett om det är direkt eller indirekt. Dialoger förs vanligtvis från vänster till höger. Övrig text placeras som rubrik eller i något hörn. Karaktärernas framställning i bilderna är avgörande för att tolka vem av karaktärerna det huvudsakliga fokuset ligger på (Kukkonen 2013, ss. 7–10).

Bilderna säger mycket mer än vad läsaren kan registerna vid första anblicken. Vid studier av detaljer kan läsaren få möjlighet att upptäcka nya detaljer som kan påverka och förändra den fortsatta läsningen. Sådana detaljer kan vara karaktärers

ansiktsuttryck. Ansiktena i bilderna fyller den funktionen att de berättar och signalerar vilka känslolägen karaktärerna har i olika bilder och sekvenser (Kukkonen 2013, ss.13–15).

Kukkonen (2013) ställer upp en checklista med frågor som läsaren kan ta med sig och ställa till texten:

- Hur är serien uppbyggd, är det tre eller fyra rutor?
- Hur är karaktärerna avbildade?
- Hur är relationerna mellan karaktärerna samt hur avbildas den?
- Hur passar serien in i serievärlden?

(Kukkonen 2013, s.24).

Kukkonen (2013) skriver om *Maus* och menar att det i boken finns en uppdelning som fyller fyra olika syften. De allegoriska djuren pekar på den uppdelning av etniciteter som nazisterna tillskrev människor. Vidare tillhör *Maus* den alternativa genren; vad som är specifikt för denna genre är att den oftast innehåller någon form av samhällskritik (Kukkonen 2013, s.68).

2. Teori

I detta avsnitt bearbetas de teorier som är utgångspunkt för analysen av *Maus*. Först och främst går vi in på vilken typ av textanalys som ska genomföras, och därefter riktar vi in oss på det perspektiv vi valt att anlägga på studien.

2.1 Kvalitativ textanalys

I detta arbete kommer teorin att bygga på kvalitativ textanalys då målet är att söka efter mening och meningsskapande processer i *Maus*. Valet av kvalitativ textanalys bottenar i Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns och Wängnerud (2017) som menar att utgångspunkten i en kvalitativ textanalys är att studera hur aktörer agerar mot varandra, vilket kan undersökas i särskilda passager i texten. Vidare kan det också handla om att studera vad som finns under ytan och som enbart kan lyftas fram med hjälp av analytiska verktyg (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns & Wängnerud 2017, s. 211). Analysen kommer bygga på ideologikritik. Denna analysmodell har som syfte att studera och synliggöra underliggande sociala funktioner och ideologiska funktioner som texten kan uttrycka. Med stöd av den ideologikritiska analysen är det

möjligt att ställa frågor om huruvida de sociala strukturerna synliggörs samt huruvida texten upprätthåller eller skapar strukturer och mönster för sociala relationer samt eventuella maktrelationer (Lagerholm 2010, s.89).

2.2 Individens övertygelse

Van Dijk (1998) pekar på att individens övertygelser lagras och baseras på det episodiska minnet, minnet av specifika händelser, situationer, fakta och liknande som vi sett, hört eller upplevt själva. Dessa minnen, kunskaper och vad vi hört från andra bidrar till skapandet av de individuella övertygelserna. Dock är de individuella övertygelserna inte helt individuella utan de är allt som oftast sammanhängande med vad andra inom samma grupp har för övertygelse. Detta kan vara grupper som har samma kultur, språk, samma sociokultur, ideologisk övertygelse eller annat som för individerna samman. Detta betyder dock inte att alla medlemmar alltid har överensstämmande åsikter och övertygelser i alla lägen (van Dijk 1998, ss.29–30).

De skillnader som förekommer mellan de individuella övertygelserna och de som finns i gruppen baseras främst på vilka minnen och kunskaper som individen bär med sig. Van Dijk (1998) använder kriget i Bosnien som ett exempel. I det kriget bröts sig Bosnien ur Jugoslavien och här förekommer det flera övertygelser som skiljer sig mellan individer i samma grupp samt mellan olika grupper. Är detta ett inbördeskrig eller inte? Är kriget i landet Bosnien eller i Jugoslavien? Vad anser individen att ett folkmord är och hur definieras krig? Övertygelser är vad vi vet och detta exempel lyfter att det förekommer skillnader mellan övertygelser baserat på vad för minnen som individen bär med sig. I gruppens sociala samhörighet är det även aktuellt att tala om gruppens kollektiva minne och erfarenhet; som medlem i en grupp behöver individen själv inte ha varit med och upplevt händelser eller situationer som finns i det kollektiva minnet, utan det kollektiva minnet lever kvar i gruppen och blir alla medlemmarnas minne. Här lyfts förintelsen som exempel med att de som lever idag och är medlemmar i de utsatta grupperna representerar gruppens sociala minne och erfarenheter.

2.2 Motsättningar inom samma grupp

Individen är inte alltid helt överens med sin grupp i alla sammanhang. Varje individ har sin kontext och sina erfarenheter och dessa kan vara mycket varierande. Vidare har också varje medlem sin egen historia och skilda kunskaper samtidigt som

individerna också kan skilja sig i hur de uttrycker den gemensamma ideologin (van Dijk 1998, s.78). Därmed kan det förekomma stora variationer i en grupp, exempelvis kan alla ha samma åsikter, samma ursprung eller samma historia även om de uttrycker det på olika sätt, har olika erfarenheter och olika minnen. Van Dijk (1998, s.120) menar att individens grupptillhörighet hänger samman med identiteten. Många gånger skapas identiteter utifrån hur individen vill identifiera sig med andra gruppmedlemmar. Därmed behöver inte individen dela historia, kultur eller annat med gruppen utan individen kan välja att socialt identifiera sig med gruppen. Därmed kan en av mössen i *Maus* identifiera sig som *gris* genom sina åsikter och sitt sätt att vara samtidigt som hen ändå tecknas som en mus då djuren i *Maus* bygger på den nazistiska ideologin.

Därmed kan det också förekomma tillfällen då en individ har tankar och åsikter som går emot den ideologi som är dominant i gruppen. Individen själv är inte alltid medveten om detta förrän hen blir utmanad och/eller ifrågasatt av andra i gruppen (van Dijk 1998, s. 98). Grundläggande i detta sammanhanget är vem som har rätt till ideologin och vem det är som bestämmer. Van Dijk (1998, s.140) menar att ideologi är en social konstruktion som formas inom gruppen, således behöver det fastställas vilka som är med i gruppen och hur gruppen formas. Grupper kan baseras på kön, etnicitet, politiska åsikter, ställningstagande och så vidare. I denna analys har vi låtit djuren vara det som avgränsar och formar gruppen och således låter vi den tydliga strukturen och skillnaden i *Maus* vara förlagan till hur vi själva gör delningen av grupper. Detta innebär att vi gör gruppindelningen efter etnicitet/folkgrupp.

3. Metod

I arbete med *Maus* har vi läst hela serieromanen och sedan lyft ut särskilda passager som är intressanta för frågeställningen och sedan analyserat dessa djupare. Genom att enbart lyfta särskilda passager är det möjligt att peka ut detaljer samt även kunna ge exempel på vad vi hittat i texten. Analysen av de utvalda passagerna är gjord utifrån Kukkonens (2013) frågeställning, med en anpassning för det ideologikritiska perspektivet. I detta avsnittet kommer vi lyfta och behandla urvalet samt de analysverktyg vi satt ihop utifrån Kukkonen (2013) och van Dijk (1998). Slutligen

kommer vi också att behandla materialet och de karaktärer från serieromanen som står i centrum för analysen.

3.1 Urval

Vi valde *Maus* då det är en intressant serieroman som framställer andra världskriget och förintelsen på ett unikt sätt genom framställningen med bilder och text. Kriget och Vladeks historia som överlevare blir mer tillgänglig för läsaren eftersom bilderna talar ett tydligt språk i sig. Just genom samarbetet mellan text och bild blir läsningen annorlunda eftersom det inte enbart handlar om att läsa text utan det är också bild som ska tolkas. Därmed framställs kriget och förintelsen på ett sätt som få andra, och mer kända verk, kan göra genom enbart text.

3.2 Analysverktyg

Analysverktyget är tre frågor som ställs till varje bildsekvens som sedan besvaras utifrån ett ideologikritiskt perspektiv.

- Vad händer i bilden/bildsekvensen?
- Hur är relationen mellan karaktärerna samt hur avbildas den?
- Ser vi några symboler i bilden/bildsekvensen som visar på detaljer som läsaren kan missa vid första anblicken?

3.3 Begrepp och förklaringar

Art Spiegelmans bok *Maus* kommer att benämnas som en serieroman och inte seriebok, grafisk roman eller något annat begrepp. Det finns ett serietidningskoncept i och med hur bilder och text samspelar. Med serieroman menar vi att det tydligt framgår att *Maus* tillhör seriegenren samtidigt som det är en skönlitterär roman.

Boken handlar om författarens far, Vladek Spiegelman och i ramberättelsen förekommer också författaren själv när han intervjuar och umgås med sin far. Då Art Spiegelman inte enbart är författaren och utan också en av karaktärerna behöver det göras skillnad mellan dem. Därför har vi valt att, på sedvanligt bruk, använda Spiegelman när det handlar om författaren och Art när det handlar om karaktären i boken. Vladek Spiegelman kommer att behandlas på ett liknande sätt, då hans förnamn enbart används när det är karaktären Vladek som behandlas.

För att underlätta både läsningen och skrivningen av detta arbetet har vi valt att enbart fokusera på två av de berättelser som finns i *Maus*. Vi har fokus på Vladeks liv under kriget samt Arts berättelse från arbetet med boken. Arts livsöde är bokens ramberättelse och vi kommer att benämna denna som ramberättelse för att peka på att den skiljer sig från Vladeks berättelse.

Med begreppet *grupp* avses den sociala konstruktionen som individen befinner sig i. Det kan handla om att gruppen bor i samma område, talar samma språk, tillhör samma familj eller enbart har samma övertygelser om hur samhället bör se ut. I detta sammanhang inkluderar det alla sociala sammanhang där individer "hör ihop". I detta arbete handlar det främst om grupperingarna som skapas genom de allegoriska djuren samt de centrala karaktärernas familj.

3.4 Material

Maus: En överlevares berättelse är samlingsutgåvan av de två volymerna i serien. Den första volymen har namnet: *Maus: Min far blöder historia* och utkom på svenska 1987. Andra delen heter *Maus: och här började det svåra* och utkom på svenska år 1992. Den utgåvan vi arbetar med i denna uppsats är samlingsutgåvan som släpptes 2009. Första volymen är översatt av Jan Wahlén och andra volymen är översatt av Joanna Bankier.

Vi har i arbetet med *Maus* sett att det förekommit olika sätt att benämna böckerna i samlingsutgåvan. De båda delarna presenteras med sina fullständiga namn eller som *Maus I & II*, samtidigt som samlingsutgåvan enbart kallas för *Maus*. Detta kan ses som mycket förvirrande, därav har vi valt att enbart tala om samlingsutgåvan som en bok uppdelad i två delar.

Serieromanen handlar om en judisk man vid namn Vladek som överlever förintelsen. Hans son Art är en serietecknare som vill berätta sin fars livshistoria och börjar genomföra intervjuer med sin far där Vladek berättar om livet under kriget först som soldat i polska armén och sedan som förföljd jude, som koncentrationslägerfånge samt hur han gjorde för att överleva. Vladek berättar också om hur han träffade Arts mor, om vänner, familj och bekanta som dog samtidigt som han själv alltid lyckades undkomma döden. Mellan olika historier och situationer hoppar berättelsen till ramberättelsen och de dialoger och diskussioner som förs mellan Vladek och Art i

”nutid”. Det är således två historier som berättas på samma gång, en om hur Vladek överlevde och en annan om hur arbetet med *Maus* fortskred. I ramberättelsen får vi veta att Vladeks första hustru, Arts mor, tagit sitt liv flera år tidigare och att Art själv kämpat med psykisk ohälsa samt att han skuldbelägger sig själv för moderns död.

I studier av *Maus* är analysverktygen synnerligen viktiga. Kukkonen (2013) pekar på att det är tre livsöden som berättas på samma gång. Första livsödet är Vladeks liv innan andra världskriget och andra livsödet är Vladeks berättelse om livet under andra världskriget. Tredje och sista livsödet är författarens egna liv, karaktären Arts livsöde, som skildras utifrån hur författaren blivit behandlad av sin far. I arbetet med *Maus* söker författaren efter någon form av upprättelse och bekräftelse från sin far (Kukkonen 2013, s.65). Vårt fokus ligger främst på den två sistnämnda livsödena, Vladeks liv under andra världskriget samt Arts fokus. Arts fokus har vi valt att benämna som ramberättelse.

Något som behöver lyftas är de allegoriska djuren. Djuren i *Maus* är enbart uppdelade efter etnicitet. Uppdelningen är baserad på den världsbild som nazismens rasbiologi har om världen. Denna uppdelning av människor/djur har betydelse för vårt resultat då vi utgår från denna uppdelning av grupper i samhället. Fokus ligger på mössen, Vladek och Art, och hur de skiljer sig från varandra trots att de tillhör samma grupp i samhället. Även om de allegoriska djuren inte står i centrum för denna uppsats har de en stor betydelse för boken och därför bör de lyftas.

Slutligen är det värt att nämna att detta är en översättning från originalet, därmed kan språkliga detaljer skilja sig mellan denna utgåvan och originalet på engelska. Det finns risker att detta kan komma att påverka resultatet och det finns risker att detaljer som Spiegelman lyft i texten inte kommit med i översättningen.

3.5 Karaktärer i boken som är relevanta för studien

Vladek Spiegelman – han är huvudpersonen i serieromanen, såväl i historien om livet i Polen som i ramberättelsen. Det är Vladeks livshistoria under åren före, under och efter andra världskriget som boken behandlar. Han är far till Art. Han är också den serietecknade versionen av författarens far med samma namn.

Art Spiegelman – huvudpersonens son, han är serietecknare och vill skapa en serie om fadern. Samtidigt söker han också att förstå sin far bättre. Då Art är född efter andra världskriget förekommer han enbart i slutet av bokens andra del och framför allt i ramberättelsen. I ramberättelsen är han huvudperson tillsammans med sin far. Detta är också en serietecknad bild av författaren med samma namn.

Anja Spiegelman – Vladeks första hustru och Arts mor. Hon tog sitt liv innan ramberättelsen i *Maus* äger rum. Däremot förekommer hon i Vladeks berättelse eftersom de träffar varandra och gifter sig före kriget. I ramberättelsen framkommer det att både Art och Vladek har haft svårt att acceptera hennes död.

Mala Spiegelman – Vladeks andra hustru och som förekommer frekvent i ramberättelsen. Även hon överlevde förintelsen och kände både Vladek och Anja sedan tidigare. I ramberättelsen finns det kortare passager där Mala berättar för Art att hon varit med om samma saker som Vladek eller att hon hade bekanta som fick uppleva samma öde.

Françoise Mouly – Arts hustru. Hon förekommer enbart i ramberättelsen och stöttar oftast Art samtidigt som hennes åsikter många gånger skiljer sig från Vladeks. Tecknas som mus trots att Art från början tänkte teckna henne som en groda, Françoise menar att hon vill vara samma djur som Art och att hon konverterade till judendom för Vladeks skull.

4. Resultat

Resultatet är uppdelat i fem olika delar som alla presenterar varsin passage i serieromanen som vi har valt att lyfta. Den första passagen visar tydligt hur Vladeks beteende är påverkat av nazisternas behandling av honom under första delen av kriget. Samtidigt som Vladek berättar för Art om hur nazisterna plågade honom och andra judar kan vi se likheter med hur han själv sedan behandlar Art i ramberättelsen.

Andra avsnittet och passagen handlar om Vladek när han försöker komma över till ”sin” sida av Polen och hur han utnyttjar polackernas ilska mot nazisterna för att få hjälp hem. Det speciella med denna passagen är hur de allegoriska djuren används för att visa på samhällets grupperingar samt hur Vladek byter grupp för att få den hjälp han behöver.

Tredje passagen utspelar sig i ramberättelsen. Vladek visar här att han är medveten om sitt beteende och samlande, han säger också att det har att göra med Hitler och behandlingen av judarna. Samtidigt är Art mycket irriterad på sin far och hans sparande och vill inte intressera sig för faderns förklaring.

Fjärde passagen är främst intressant då Françoise ifrågasätter Vladek och påpekar att hans åsikter om afroamerikaner inte är mycket bättre än de åsikter som nazisterna hade om judar. Något som Vladek själv inte håller med om.

Femte passagen utspelar sig på bokens sista sida. Det är inte enbart boken som är färdig utan även Vladek är utmattad och orkar inte med mer. Detta sista möte mellan far och son har en stor betydelse då Vladek använder sin förste sons namn istället för att säga Art.

4.1 ”Städa upp efter dej, va? Annars måste jag göra det”

Ett av bokens kapitlet inleds med att Art kommer och besöker sin far för att han ska fortsätta berätta sin livshistoria. Innan själva intervjusituationen tar vid blir han bjuden på lunch som Mala har gjort iordning. Under måltiden uppstår en situation där fadern uppvisar ett beteende som liknar den behandling som han fick av nazisterna under sin tid i fångenskap. Faderns auktoritära personlighet framtonar även under det här kapitlet vilket visar sig längre fram i texten.

Mala frågar om inte Art vill ha mer bönor, och Vladek tillägger att Art äter väldigt lite. Art tackar nej till bönorna varvid Vladek säger åt honom att han i alla fall måste äta upp den maten som finns på tallriken. Mala säger att Vladek inte tål att bli emotsagd varvid Art berättar om hur det var vid matbordet när han var liten. Art berättar att Vladek grälade tills Art började gråta ifall han inte åt upp maten. Sedan fortsatte Vladek att servera samma mat om och om igen tills den var uppäten. Samtidigt så erbjöd Anja sig att laga någon annan mat som Art tyckte om, vilket hon inte fick göra för Vladek. Art berättade att han var ”tvungen att äta eller svälta” (*Maus*, s.45). Dock slutade det oftast med att Anja slängde maten när Vladek inte såg och gav Art ny mat. Vladek kommenterar det hela med att han alltid ansett att Anja var för släpphänt mot Art. Något Art enbart kommenterar med ett ljud: ”hmmh” (a.a. ss.45–46).

I bildsekvensen går det att se hur Vladeks ansiktsuttryck förändras när Art inte vill ha mer bönor, Vladek pekar även på Art med gaffeln och han har tillsynes en auktoritär hållning mot Art. Vladek är märkbart irriterad över att Art inte vill ha mer mat. I de följande bilderna när Art berättar om sina middagar med Vladek och Anja syns enbart halva Vladek och han är oftast ute i kanten medan det är Art som är i centrum i bilderna. Tillsynes är samtalet enbart mellan Mala och Art. Vladek hamnar åter i centrum i bilderna när han rättfärdigar sin behandling av Art.

Läsaren får en insyn i relationen mellan Vladek, Anja och Art. Det framkommer att Vladek varit en mer strikt och auktoritär förälder medan Anja varit mer tillmötesgående mot Art. Det svar som Art ”gör”, snarare än att han säger något, kan tyda på att Art inte håller med Vladek i hans åsikter om att Anja var för släpphänt. Vidare har Vladek och Art inte samma syn på hur middagarna gick till, Vladek tycker att han gjorde rätt medan Art har en mer kritisk inställning. De båda besitter olika minnen och erfarenheter från samma situation, middagar, vilket leder till att de har helt olika förhållningssätt. Trots att de är far och son har de mycket olika syn på situationen och Anjas roll. Det kan också vara en del av konflikten och problemet i förhållandet mellan Vladek och Art. Att Vladeks och Anjas syn på uppfostran av Art skiljer sig så markant trots deras många likheter som överlevare av förintelsen kan grunda sig i att de har burit med sig helt olika erfarenheter från förintelsen och kriget överlag. Serieromanen berättar enbart Vladeks berättelse, således vet vi inte vad Anja har upplevt eller varit med om under den tiden de var åtskilda.

Efter denna situationen i ramberättelsen och efter måltiden sätter sig Art och Vladek i vardagsrummet för att fortsätta arbetet med Arts serieroman. Denna bildsekvens kommer kort efter middagen och Vladek berättar om början av andra världskriget. Vladek berättar att hans far inte lät honom äta eller sova ordentligt för att Vladek skulle se sjuklig ut, och därmed slippa militärtjänst. Detta lyckas inte utan Vladek kallas in till den polska armén i alla fall.

Utifrån van Dijk (1998, ss.29–30) vet vi att individens övertygelser är baserade på det episodiska minnet, det vill säga vad individen minns från specifika ögonblick eller kunskaper som han eller hon varit med om. Vladek har med sådana erfarenheter både från sin egen uppväxt när hans far tvingade sönerna att svälta för att de inte skulle bli

uttagna till armén och Vladeks minnen från kriget. Dessa episodiska minnen påverkar hur Vladek själv sedan är hård mot Art om att han måste äta, för Vladek vet hur det är att gå ofrivilligt hungrig. Vladek är övertygad om att han agerar rätt, dock anser inte Art detta och Vladeks agerande påverkar honom negativt, vilket gör att Art tar med sig andra kunskaper och erfarenheter gällande mat.

Vidare i sin berättelse berättar Vladek att de togs till fånga av nazisterna och sattes i ett fångläger för soldater. Här finns både judar och polacker, dock gör nazisterna skillnad på dem genom att polackerna får sova i baracker och judarna i tält. En specifik situation som Vladek berättar om är när han och några andra judar tvingades städa ett stall på en timme, vilket var allt för kort tid för att de skulle hinna bli klara. Som Vladek och de andra redan visste så blev de inte klara på en timme utan blev utan middag. Här har vi ännu en händelse i Vladeks liv som ger honom erfarenheter, minnen och kunskaper om hur det är att bli utan mat. Även detta är något som kan påverka hur han ser på att Art inte åt upp maten som barn. Även om kriget och svälten finns i det kollektiva minnet både i familjen Spiegelman och i gruppen judar (möss) betyder inte detta att Art själv gör kopplingen att hans far behandlar honom på detta sättet på grund av vad Vladek själv upplevt.

Bildsekvensen avslutas med att Art sitter och lyssnar väldigt uppmärksamt på Vladek; vad Art missar är att askan från hans cigarett ramlar ner på golvet. Detta ser dock Vladek och det gör honom irriterad och han frågar Art: ”Vill du det ska vara som ett stall här?” Därefter beklagar sig Vladek över att han måste städa om inte Art gör det eftersom Mala inte gör det, trots att hon vet hur svårt Vladek har det nu när han är sjuk. Under Vladeks ojande städar Art upp askan och ber sedan Vladek fortsätta berätta om kriget (Spiegelman 2009, ss.53–54). Återigen finns det tydliga kopplingar mellan den behandlingen Vladek fått och den behandling han själv ger Art, så som presenterades tidigare gällande maten. I denna bildsekvensen blir det ännu tydligare genom att Vladek själv gör en referens till det stallet han och andra judiska krigsfångar tvingades städa.

De båda bildsekvenserna visar på att Vladeks erfarenheter och minnen från kriget formar och påverkar honom. Detta kontrasteras mot att Art inte besitter dessa erfarenheter och minnen och därför inte alltid förstår sig på faderns behandling. De

båda avbildas som möss, de tillhör samma grupp och har därmed flera gemensamma drag; de tillhör samma familj, de är båda judar och de delar ett kollektivt minne och kollektiva erfarenheter som familjen såväl som andra judar har genomlidit. Däremot ser Art och Vladek väldigt olika på detta eftersom de själva lever, och har levt, liv som skiljer sig mycket från varandra. Van Dijk (1998, s.31) menar att ättlingar till förintelsens överlevare är representanter för sin grupps sociala minne och erfarenheter. Detta genom att de är med i en social samhörighet som delar ett kollektivt minne med de som överlevde förintelsen. Arts stora intresse kan därmed tänkas komma av att han vill höra en del av sin sociala historia och få en djupare insikt i de erfarenheter och minnen som tillhör hans grupp. Med grupp i detta fallet menas både att han är son till Vladek (familj) samt den sociala tillhörigheten att de båda är judar. Att Art lyssnar intensivt och missar att han askar på golvet är därmed inte underligt, han sitter och lyssnar på Vladek, sin far, som berättar om deras kollektiva historia.

I samma bildsekvens skildras det hur nazisterna påpekar att Vladeks händer tydligt visar att han aldrig tagit ett hederligt handtag i hela sitt liv. Bilden efter gör ett snabbt hopp till ramberättelsen där Vladek påpekar att han alltid haft fina händer och att Art har precis likadana händer. Bilden efter handlar återigen om det första krigsåret 1939 och om stallet som skulle städas. Denna del av bildsekvensen från ramberättelsen visar läsaren att det finns likheter mellan Vladek och Art. De är far och son, de har samma fina händer, vilket kan indikera att de inte arbetat med fysiskt tunga arbeten eller att de bär samma egenskaper och bara är lika varandra. Tolkningen vi gör är att detta är för att peka på likheten mellan Vladek och Art. Trots alla deras skillnader så finns det likheter mellan dem.

Bildsekvenserna visar på flera paralleller och de hänger samman främst genom hur Vladek behandlar Art när det kommer till mat och cigarettaskan jämfört med hur nazisterna behandlade honom och andra judiska krigsfångar när det kom till mat och att städa. Genom de hopp som finns mellan ramberättelsen och Vladeks berättelse visas tydligt hur Vladeks beteende formats av vad han själv genomgått. Läsaren får också insyn i den komplicerade relationen mellan Vladek och Art samt att Art har dubbla känslor gentemot sin far. De har svårt att komma överens och de har väldigt olika minnen med sig; samtidigt vill Art veta mer om sin fars liv och historia. De båda

männen tillhör samma grupp, de talar samma språk, de har samma kultur och de har samma historia. Vladeks livsöde under andra världskriget och hur han och många miljoner judar behandlades av nazisterna är något som lever kvar i judarnas kollektiva minne och historia. Van Dijk (1998, s.31) behandlade förintelsen och menade att den lever kvar i de utsatta gruppernas sociala minne och erfarenheter. Gruppmedlemmarna själv måste inte ha varit själva med om förintelsen för att den ska finnas i gruppens minne, när det enbart handlar om enskilda gruppmedlemmar handlar det istället om ett individuellt minne. Således är Vladeks berättelse inte bara Vladeks, utan det är deras familjs berättelse. Om vi lämnar *Maus* åt sidan och enbart ser till gruppen judar lever minnet och övertygelserna om nazisternas gärningar mot dem kvar genom gruppens sociala samhörighet och kollektiva minne. Det klargörs inte i *Maus* huruvida relationen mellan Art och Vladek förbättras eller inte, däremot görs det antydningar till att Art skapar sig själv en större förståelse för sin far genom arbetet med serieromanen.

4.2 ”Ni är polack som jag, så er kan jag lita på”

Vi har valt att ta med denna lite längre bildsekvens för att den visar hur Spiegelman i *Maus* använder de allegoriska djuren för att på ett effektivt förmedla den stora betydelsen av kategoriseringen med hänsyn till etnicitet/folkgrupp under andra världskriget. Genom bilderna visar Spiegelman också på hur judar förklädde sig för att de skulle se ut som polacker. Dessa förklädnader behövdes då många tjänster och andra funktioner i samhället blev förbjudna för judar.

I bildsekvensen nedanför (illustration 1) ser vi hur Vladek ska försöka ta sig med tåget till sin hemstad. Det stora problemet är dock att staden ligger i den delen av landet som är ockuperad av Tyskland. Andra bekanta har redan varnat honom för att resa hem. Vladek ger sig dock inte eftersom hans familj och Anja är där. Som jude saknar han de dokument som krävs för att få åka med tåget, vilket gör resan mer besvärlig. Därmed blir Vladek tvungen att ställa sig in hos konduktören för att få hjälp att komma hem.

Den uppdelningen som görs tydlig genom de allegoriska djuren visar på nazisternas rasbiologiska struktur i samhället. Hur viktig grupptillhörigheten är visas tydligt i denna passagen där Vladek tvingas bära en grismask för att kunna komma hem. Det

är värt att diskutera uppdelningen som görs av människor. Ska Vladek klassas som jude eller som polack, eller polsk jude? Vem får vara vad? I *Maus* bygger uppdelningen på rasbiologi, dock är samhällsstrukturer och personliga val inte alls lika enkla att definiera. Samtidigt är det också ett berättartekniskt drag för att pekar på de skillnaderna som gjordes mellan människor. Françoise valde att vara mus baserat på att hon ville vara samma djur som Art, och hennes argument var att hon konverterat till judendom då de gifte sig. Vidare är hon den enda i boken som valt vilket djur, grupp, som hon vill tillhöra.

Samtidigt har vi genom texten också mött stora skillnader inom samma grupp. Vladek, Art och Mala visar alla tre på olika erfarenheter och kunskaper. Mala som själv överlevt kriget och förlorat många har inte alls samma personlighet som Vladek och har inte heller samma behov av att samla. De delar alla samma historia, alla tre är polska judar och förintelsen och nazisternas förföljelse finns i deras kollektiva minne.

Illustration 1

Vladek kommer runt sitt problem med konduktören då konduktören är polack. Vladek går fram till konduktören och säger: ”Ni är polack som jag, så er kan jag lita på... nazistjävlarerna hade mig som krigsfånge. Jag har just rymt”. Vladek berättar för Art att polackerna ogillade tyskarna och det var därmed till ens fördel att tala illa om tyskarna. Något som också fungerade för Vladek då konduktören gömde honom på tåget (Spiegelman 2009, s.66). Det speciella i bildsekvensen är hur Vladek gestaltas med en grismask, det är tydligt att han bär en mask över ansiktet som är knuten i nacken. Masken bär Vladek då han inte berättade för konduktören om varför han saknade lagliga papper utan han berättade enbart att han saknade dem. Denna detalj är också vad som avslöjar att Vladek inte är polack utan jude. De två sista bilderna visar tydligt på vad bildsekvensen handlar om, en polsk konduktör tror att han gömmer en polsk soldat från nazisterna, medan sanningen är den att han gömmer en jude från nazisterna. Med stöd i van Dijk (1998) är det möjligt att göra denna analys då han menar att grupptillhörighet hänger samman med identitet. Många gånger skapas identitet utifrån en vilja att vara en del av en grupp samt kunna identifiera sig med dem (van Dijk 1998, s.120). Grismasken blir således en symbol för att Vladek tar på sig en ny identitet och nya värderingar för att framstå som en ”vanlig” polack för att kunna få hjälp.

Den sista bilden i bildsekvensen visar Vladek som står med masken i handen. Han ser på den med höjda ögonbryn som att han inte kan tro att det är sant att han ska behöva ta till sådana metoder för att kunna komma hem. Han säger också till Art att han fick hjälp till ”min sida av Polen” (s.66), vilket indikerar på att Vladek inte såg det som tyskarnas sida utan som sitt hem.

Djuren i bildsekvensen visar på hur viktig grupperna i samhället är samt hur judarna måste missleda andra att tro att de är polacker för att klara sig i samhället. I enlighet med ideologikritisk analys och van Dijk (1998, ss.29–30) betyder gruppen att de har något gemensamt, i fallet med *Maus* är detta etnicitet och folkgrupp. Vad Vladek gör när han tar på sig masken är att han tar på sig en polsk identitet, han tar på sig deras kultur och deras övertygelser för att kunna ta sig hem. Senare bildsekvenser visar på att Vladek och de andra i hans familj tvingas ta på sig grismaskar för att kunna handla eller enbart gå utanför dörren. Med masken försöker Vladek smälta in samtidigt som han också tvingas dölja vem han verkligen är. Kukkonen (2013) menar att maskernas

syfte även är ett verktyg som Spiegelman använder sig av för att påvisa den åtskillnad som nazisterna gjorde mellan olika folkgrupper (Kukkonen, 2013, s68). Samtidigt som han försöker smälta in i en annan grupp i samhället. Det går att argumentera för att de båda på sätt och vis redan tillhör samma grupp; de lever i samma land, de talar samma språk och de delar historia (Polens historia). Det går även argumentera för att Vladek känner sig mer som polack än jude eller att han är en polsk jude. Detta är saker som inte alls framkommer i boken, däremot tål det att ha med sig. Vi vet alltså inte helt och hållet vilka grupper som Vladek identifierar sig med eftersom de allegoriska djuren är uppdelade efter etnicitet/folkgrupp. Däremot har vi en aning genom de allegoriska djuren. Således går det att dra slutsatsen att det görs en skillnad mellan judar och polacker. Vid behov, både i denna sekvens och senare under kriget, använder judar förklädnader för att smälta in i den polska delen av samhället för att de lagar och regler som gäller för polacker ska gälla för dem med.

4.3 ”Ända sedan Hitler kan jag inte slänga den minsta smula”

Nästa analyserade bildsekvens utspelar sig en sommar som de tillbringar i en stuga, Vladek, Art samt Arts hustru Françoise. I denna bildsekvensen visar Vladek upp att han har en förståelse för sitt beteende och att han är medveten om att kriget påverkat hans beteende. Bildsekvensen utspelar sig i köket där Vladek håller på att packa ihop de matvaror som ska lämnas tillbaka till mataffären. Anledningen till att de ska lämnas tillbaka är att Vladek anser att Mala köpt hem mycket mer än vad han själv kan äta. Samtidigt som Vladek packar ner maten försöker han även truga på Art och Françoise mat att ta med hem eller äta med en gång. Det som händer precis innan utdraget nedanför är att Vladek har försökt få Art och Françoise att antingen äta upp eller ta med sig ett paket flingor hem eftersom han anser att det vore synd att slänga maten. Vladek försöker också få Art till att äta en fruktkaka och när Art säger att han inte är hungrig bestämmer sig Vladek, mot sin sons vilja, för att packa ner flingorna och kakan åt Art. Han säger även: ”Då säger vi det. Jag packar ner fruktkakan åt er tillsammans med flingorna.”, vilket gör Art irriterad eftersom det inte alls är vad han vill (Spiegelman 2009, s.238).

Illustration 2

De två sista bilderna i sekvensen (se illustration 2) är de som är mest intressanta i dialogen mellan Vladek och Art. Med utgångspunkt i analyser av van Dijk (1998) kan vi för första gången beskriva det som att Vladek visar insikt i sitt eget beteende samt vilka erfarenheter det är som format honom. Han vet att det kommer av kriget, och hållningen som Vladek har i bilden får honom att framstå som att han beklagar det, samtidigt som det också visar på att detta är en svaghet hos Vladek. Det tycks dock gå Art förbi, då han alltså är irriterad och fortsätter att skälla på sin far. Det får emellertid inte Vladek att ändra sig, utan han ska bara lämna tillbaka matvarorna till affären. Vi ser också hur Art helt verkar ge upp hoppet om sin fars beteende.

Vladek har överlevt världskriget och han har flera gånger tidigare i boken visar att han vet vad som behövs för att överleva i en vardag med brist på förnödenheter och mat. Genom sitt maniska samlande och sparande visar Vladek tydligt på erfarenheter han bär med sig. I just denna bildsekvens ser vi också hur Art har svårt att riktigt förstå sin fars beteende. Vladek vet med sig från kriget att han behöver ha varor, mat och förnödenheter att kunna byta med andra, en övertygelse han fått genom att leva i ett ockuperat Polen, i koncentrationsläger, och livet i Polen efter kriget. Detta är erfarenheter Art inte har utan han har helt andra erfarenheter som son till två av förintelsens överlevare i USA. Detta betyder således att Vladek och Art inte har samma övertygelse, erfarenheter och kunskaper och det visas tydligt att de båda har svårt att förstå varandra. Van Dijk (1998, s. 120) pekar på att grupper många gånger handlar om en social tillhörighet som formas av sina medlemmar, i det här fallet medlemmarna i familjen Spiegelman. Vi vet att det finns en samhörighet mellan Art och Vladek, och denna samhörighet bygger främst på att de är familj snarare än att de delar övertygelser och erfarenheter.

4.4 ”Hur kan du, av alla människor, vara en sån rasist!”

I det här avsnittet vill vi lyfta den dubbelhet som Vladek uppvisar. Under en bilfärd plockar de upp en svart man som behöver lift. Vladek visar sitt missnöje tydligt, bland annat genom att prata för sig själv på polska. Vladek, Art och Françoise sitter tillsammans i framsätet och Vladek berättar under bilfärden om sitt liv i koncentrationsläger. Dock får det hela ett abrupt slut då Françoise, som kör, stannar för att plocka upp en liftare. Vladek blir tokig och menar att de inte kan plocka upp denna liftaren eftersom personen ifråga är svart. Efter att liftaren satt sig i baksätet sitter Vladek och pratar på polska om att Françoise är helt från vettet och att det är otroligt att en färgad man sitter i deras bil. När de lämnat av liftaren vänder sig Françoise till Vladek och ifrågasätter honom. Innan de plockade upp liftaren hade Vladek berättat om koncentrationslägret och nu sitter han är och talar själv om svarta så som nazisterna talade om judar (se illustration 3). Vladek menar att det inte går att jämföra svarta och judar. Han fortsätter att berätta att han aldrig sett en svart människa innan han kom till New York samt att de då var överallt och tog allt av värde så fort han vände sig om (Spiegelman 2009, ss.258–260).

Illustration 3

I citatet ovan vill vi belysa något som tydligt förekommer genom hela *Maus*: Parallellerna mellan Vladeks beteende och åsikter jämfört med nazisternas. Det är Françoise som ger rösten till denna tydliga fråga. Françoise ifrågasätter Vladeks övertygelse om svarta människor, dock tycks Vladek själv inte kunna se dubbelheten i sitt beteende. Argumentationen mellan Françoise och Vladek fortsätter till dess att Art avbryter dem och säger åt Françoise att det inte är någon idé. Det blir tydligt att de alla tre har helt olika syn på och/eller förhållningssätt till frågan, trots att de tillhör samma grupp. Françoise och Art har lyssnat på Vladeks berättelse om sina livsöden

medan Vladek upplevt dem; Françoise ifrågasättande gör det tydligt att de tre inte har samma förhållningssätt till Vladeks erfarenheter.

Det är också möjligt att tolka argumentationen mellan Françoise och Vladek som att han själv inte ser hur hans åsikter liknar nazismen. Själv hävdar Vladek att hans erfarenheter av att arbeta tillsammans med svarta i USA rättfärdigar hans åsikter, vilket Françoise inte håller med om. Vladek får sina övertygelser utmanade av Françoise och även om han inte släpper dem så försöker Vladek inte heller motbevisa Françoise om varför hon skulle ha fel.

Många gånger i gruppen får individerna sina övertygelser prövade och det är även vanligt att övertygelser förändras för att passa bättre in (van Dijk 1998, s.98). Här blir Vladeks övertygelse satt på prov av Françoise och till viss del även Art. Dock går Vladek emot van Dijks (1998) teori genom att inte anpassa sig efter de andra två i sällskapet. Inte heller ger Vladek någon mer förklaring till varför han anser att han själv har rätt och Françoise har fel. Françoise är den enda karaktären som gör ett aktivt val att ifrågasätta Vladek. Å andra sidan menar Van Dijk (1998, s.98) att individer många gånger väljer att anpassa sina åsikter efter den grupp de vill tillhöra. Vladek är den som har starkast uttalade åsikter och Françoise väljer att säga emot honom och ifrågasätta honom i diskussionen om liftaren.

Det går att koppla dialogen till ett tidigare samtal mellan Art och Françoise när de satt i bilen och väntade på Vladek. Françoise säger då till Art att hon hellre skulle ta sitt liv än att gå genom allt som Vladek varit med om och att det är ett mirakel att Vladek kunde överleva. Art säger då: ”Hmm. Men på ett sätt överlevde han inte” (Spiegelman 2009, s.250). Detta är en indikation på att Art är medveten om hur kriget har påverkat hans far samt att Vladeks historia också gett honom perspektiv på och förklaringar till Vladeks beteende. Läsaren av *Maus* kan också se att det finns stora kontraster mellan den Vladek som visas i berättelsen om livet före kriget, livet under kriget samt den Vladek som finns i ramberättelsen, trots att det är samma karaktär. Kukkonen (2013) menar att *Maus* innehåller tre berättelser som överensstämmer med ovanstående indelning. Vad Art således gör här är att han lyfter och påpekar något som kan tänkas framträda tydligt för läsaren av *Maus* (Kukkonen, 2013, s. 65).

Det finns en stor skillnad mellan hur relationen mellan Art och Vladek framställs i första och andra delen av *Maus*. Detta kan ha att göra med det faktum att Spiegelmanns far dör under arbetet med andra delen. Första delen av boken innehåller mer meningsskiljaktigheter och konflikter mellan Art och Vladek. Andra delen handlar istället mer om att Art ska avsluta sitt arbete med *Maus* genom att skriva om livet efter kriget där han avslutar Vladeks berättelse med att Vladek och Anja återförenas efter kriget. Denna delen har inte fokus på konflikterna mellan Art och Vladek utan handlar snarare om att Art ska försona sig med sina tankar och känslor om sin far. Art har egentligen konfronterats med det mesta hos sin far under den första delen medan den andra har ett större fokus på att färdigställa och föra vidare historien om Vladeks liv. Vladek och Art har sällan samma perspektiv, men samtidigt finns det en samhörighet mellan dem. Samhörigheten mellan dem framkommer oftast inte i texten utan av det faktum att de är samma allegoriska djur; det är således något som gör dem till en grupp och något som för dem samman.

4.5 ”Vi har nog av berättelser för idag”

I den sista och avslutande bildsekvensen känner Vladek att han har berättat färdigt för dagen. Denna bildsekvens handlar inte enbart om hur Vladek är trött för dagen, utan det är en avrundning av hela Vladeks berättelse och en avslutning av både Vladeks liv och serieromanen. I sitt slutskede försvinner Art från Vladeks tankar och där finns istället sonen Richieu som Vladek förlorade under kriget.

Han har nu berättat om åren före kriget, om kriget samt om hur han gick hem till Polen efter kriget eftersom det inte fanns några tåg hem. Vladek har berättat om deras korta vistelse i Sverige innan de flyttade till USA, om hur han träffade Anja, om nazisternas behandling av honom och andra, och om alla de döda han fått se i koncentrationslägret. Vladek berättade även om hur polackerna efter kriget fortsatte att döda judar. Vladek avslutar med att berätta om hur han och Anja återförenades efter kriget. Medan Vladek går till sängs ber han Art att stänga av bandspelaren. I bokens sista bild säger Vladek sina sista ord: ”Jag är trött av att ha talat så länge, Richie. Vi har nog av berättelser för idag.” Längst ner på sidan är en tecknad bild av Vladeks och Anjas gravsten (Spiegelman 2009, ss.295–296). Detta kan ses som en metafor för att Vladek lämnar ”jordelivet” och Art för att återförenas med Richieu.

Richieu var Vladek och Anjas första son, en son de fick innan kriget. Richieu gömdes tillsammans med andra barn i familjen hos en släkting. De trodde att gettot de gömdes i var säkert. Dock kom nazisterna dit för att tömma gettot och skicka dem till koncentrationslägret. Släktingen som tagit hand om barnen tar både sitt och alla barnens liv med hjälp av gift eftersom det var bättre än att hamna i koncentrationsläger. Hans död framställs aldrig som mord utan det handlade om att släktingen hellre ville att barnen skulle dö snabbt i hennes vård snarare än att hamna i ett koncentrationsläger. Richieus död kan också vara en förklaring till varför Vladek många gånger är hård och ställer höga krav på Art. Han vill att sonen ska bli en överlevare precis som honom. Måhända det är Richieus död som påverkar och skapar den far Vladek är till Art och inte nazisternas behandling av judarna. Det måste nödvändigtvis inte vara krafter utifrån som påverkar och formar Vladeks personlighet. Det kan likväl hamna om händelser i den egna familjen. Vladek har tidigare också berättat om hur familjen delades upp i den bra och den dåliga sidan, och att han ser när hans syster med fyra barn skickas till den dåliga sidan. Hans egen far väljer att klättra över till den dåliga sidan eftersom han inte vill att systemen ska vara ensam med sina barn. Vladek berättar inte vad som händer med hans far, syster och syskonbarn, han säger endast att de som hamnade på den dåliga sidan aldrig sågs mer. Detta ger oss indikationer på att få andra, om någon annan än Vladek själv, överlevde från hans familj.

Genom den här analysen har vi fokuserat på motsättningarna och övertygelseerna som finns mellan Vladek och Art trots att de tillhör samma grupp. Analysen har behandlat hur lika och olika Vladek och Art är. Dock är det inte möjligt att fullt analysera förhållandet mellan far och son utan att lyfta Richieu, den son Vladek förlorade på grund av nazisterna och den son som han i slutet förväxlar med Art. Det faktum att Vladek redan gått igenom smärtan att förlora ett barn kan självfallet påverka hur han senare förhåller sig till Art, och även hur han försöker uppfostra Art som barn. Vladek vet vad som krävs för att överleva, vilket han också försöker lära Art, eftersom han är övertygad om att det en dag kan komma att krävas kunskaper i överlevnad. Samtidigt bär Vladek också med sig minnet och erfarenheterna av att ha förlorat ett barn, vilket nog gör det än viktigare att Art lär sig att överleva. Dock ser Art inte detta på samma sätt och han ser inte behovet av dessa kunskaper. Dock ser han att kriget

har format och påverkat hans far, för även om Vladek överlevde kriget så överlevde han inte på ett annat sätt då kriget tvingade honom genom svårt lidande. Värt att diskutera är också tanken att Vladek överlevde samtidigt som han inte överlevde. Genom läsningen av *Maus* framkommer det tydligt att Vladeks personlighet och övertygelser förändrades genom kriget och på grund av kriget. Han säger även själv att han inte kan slänga saker på grund av kriget. Detta är något som Art förstår, samtidigt som det irriterar honom. Det är värt att fråga sig huruvida Vladek och Art vill förstå varandra. Många gånger tycks de i sina konflikter och argumentationer snarare vara inriktade på att försöka övertyga varandra. Detta är något som senare förändras hos Art när han blir mer inriktad på att lyssna på Vladek, snarare än att argumentera med honom.

5. Slutsats och diskussion

Vi kommer inleda med att sammanfatta resultatet och dra slutsatser därifrån. Därefter kommer vi föra en didaktisk diskussion där vi kopplar resultatet till den didaktik som lades fram tidigare. Metoden kommer diskuteras och avslutningsvis tar vi upp vad som kan göras i den vidare forskningen.

5.1 Sammanfattning

Serieromanen *Maus* behandlar många områden på en och samma gång. Det är svårt att täcka alla dem i ett examensarbete. Denna analys har fokuserat på motsättningarna mellan Vladek och Art och också handlat om likheterna som finns mellan Vladeks beteende mot Art jämfört med nazisternas behandling av Vladek. Arbetet har också lyft frågan om hur nazisternas behandling av judarna gestaltas i serieromanen.

Det finns stora skillnader mellan Vladek och Art. Dessa skillnader kommer inte främst av hur nazisterna behandlat Vladek och påverkat honom, utan kommer snarare av hur Vladek försöker påverka och forma Art till att också bli en överlevare i fall det skulle behövas en dag. I frågeställningen frågade vi oss vad för paralleller som finns mellan nazisternas behandling av judarna jämfört med hur Vladek behandlar Art. Dessa två påverkar varandra, dock har inte Vladek fört in nazisternas behandling i sin uppfostran utan det bör istället ses som försök till att fostra Art till att kunna överleva. Detta kan i sin tur kopplas till det faktum att Vladek förlorade sin första son i kriget tillsammans med många andra från Vladeks familj och bekantskapskrets.

Vi vet att karaktären Art är Spiegelman, tecknaren själv, och att Vladek är hans far. Därav blir *Maus* mycket självutlämnande och det är stundtals svårt att göra skillnad på karaktär och på författare. Det är relativt enkelt att formulera tankarna som att det handlar om författaren, och vad författaren vill berätta. Det är enklare att falla i dessa fallgropar när författaren tecknar en bild av sig själv.

Genom *Maus* förs minnen och erfarenheter av kriget vidare. Vladek var en av förintelsens överlevare och som medlem i samma grupp, mössen, är Art den som efter Vladeks död representerar de minnen och erfarenheter som mössen fått genomlida i historien. Enkelt förklarat - Art är representant för judarnas kollektiva minne och erfarenheter från förintelsen genom att vara barn till en överlevare. Då Art har denna rollen, att föra minnet vidare, skapas också ett behov hos honom av att veta vad som händer. Detta leder i sin tur till att läsaren får en stor insyn i Vladeks liv och kan tolka vad som påverkat och format honom till den han är i ramberättelsen. I ramberättelsen finns det konflikter mellan Vladek och Art som går att reflektera över och analysera så att vi får en större insyn i Vladeks liv.

Gällande nazisternas behandling av judarna ser vi en mörk och grym behandling. Som visats igenom analysen har Vladek utsatts för en hård behandling där han tvingats gömma sig och där han fått svälta för att han inte klarat att lyda en befallning. Gestaltningen av nazisterna kopplas direkt till gestaltningen av Vladek, det tydligaste exemplet är Vladeks historia om stallet de tvingades städa. Bara ögonblick senare skäller han på Art om cigarrettaskan på golvet och frågar om Art vill att det "ska vara som ett stall här" (Spiegelman 2009, s.54). Överlag är nazisterna framställda som en mycket homogen grupp, de är alla onda och vill mössen illa. Däremot är gruppen möss mycket mer heterogena, vilket kan påverkas av att bokens alla "viktiga" karaktärer är möss.

Vad gäller de allegoriska djuren utgår vi från det vi kan om katter och möss. Det går att reflektera över och analysera det vi vet om att katter jagar möss. Katter är duktiga jägare och de kan anses vara ondskefulla då de gärna leker med sina offer innan de dödar dem. Det är något som gör att vi tolkar katterna som mycket ondskefulla, som att de inte bara vill mössen illa, utan också tycker att det är underhållande att plåga dem.

5.2 Didaktiskt diskussion

Det är vår mening att *Maus* är en bok som bör användas mer i skolan då den behandlar tunga ämnen samtidigt som serieromanen också inbjuder till både diskussion och analys. Genom att själva göra en analys visar vi på hur boken kan användas av lärare, elever och individer med ett intresse för litteratur.

Litteraturen och läsningen utvecklas hela tiden, således behöver också svenskämnet utvecklas. Vi ser *Maus* som ett ypperligt tillfälle att peka på att serieromanen hör hemma i svenskämnets undervisning, även om den faller utanför ramen för den traditionella litteraturundervisningen. I *Maus* har förmågan att kunna avkoda ord lika stor betydelse som att kunna se och tolka bilderna. Samtidigt finns det en större frihet i bildernas tolkning, alla behöver inte tolka bilderna på samma sätt eller se samma detaljer. Läsningen av serieromanen påverkas inte enbart av hur stort ordförråd eleven besitter.

Något vi uppfattat i vår egna analys är att det är enklare att avkoda orden genom att använda bilderna som stöd. Bilderna fyller på där orden tar slut eller inte räcker till. Bilderna har också den funktionen att de på sätt och vis blir en avbildning av vad som framkommer mellan raderna samtidigt som de också ger en tydlig gestaltning av vad som sker i boken. Vid läsningen behöver eleven kunna använda sin reflektionsförmåga och även analysera innehållet. På ingalunda sätt går det därför påstå att läsningen av bilder skulle vara enklare än läsning av text. Däremot är det en annan form av läsning som inte kräver att eleven besitter ett stort ordförråd.

Vilka detaljer och symboler som eleverna uppmärksammar är beroende av vilka kunskaper de själva besitter samt också vad för vana de har att läsa serier eller serieromaner. I klassrummet är det också möjligt för eleverna att möta och diskutera varandras upplevelser av boken och vad de hittat. Bara för att eleverna läser samma bok behöver det inte betyda att de uppmärksammar samma saker i bilderna eller att de läser bilderna på samma sätt.

Slutligen är det värt att nämna att *Maus* inte enbart är värd att lyfta i litteraturundervisningen. Det finns flera andra områden och ämnen där *Maus* är värd att behandla då den berättar hur Spiegelmans far överlevde kriget. Boken beskriver kriget och ger läsaren en tydlig bild av många fasor som Spiegelmans far fick

genomlida. Samtidigt bör läraren också ha i åtanke att det finns många bilder och bildsekvenser som är svåra att ta till sig.

Det är dock vår mening att *Maus* ändå bör läsas. Trots de hemska bildsekvenserna är det en mycket speciell serieroman, då den ger en tydlig bild av andra världskriget som vi inte mött i någon annan litteratur eller annan media. I våra egna diskussioner har vi reflekterat över vad som gör *Maus* speciell, och vad vi kom fram till är att det framför allt handlar om hur författaren lämnat ut sig själv samt samspelet mellan text och bild som ger ett annat djup än vad filmer eller romaner kan göra.

5.3 Metoddiskussion

Det är möjligt att kritisera och ifrågasätta valet av att använda delar av bokens karaktärer efter etnicitet/folkgrupp. Anledningen till detta valet var att vi ville använda den "naturliga" uppdelningen som fanns i *Maus* i och med de olika djurarterna. För den analysen vi sökte att göra var det lättast att använda djuren som grupper snarare än att ifrågasätta dem och diskutera dem. Dessutom är det så Spiegelman själv delat in dem för att visa på hur samhällsstrukturen såg ut.

Det kan även vara möjligt att resultatet hade sett annorlunda ut ifall analysen gjorts på serieromanens originalspråk, engelska. Då vi är blivande svensklärare och inte kommer arbeta med engelska i klassrummet har det därför varit mer aktuellt för oss att studera den svenska utgåvan. Det hade varit intressant att se huruvida översättningen påverkar innehållet, dock är detta en fråga som får behandlas av de som studerar *Maus* i framtiden. Dock vet vi att bland annat Vladeks brytning försvann i översättningen till svenska.

5.4 Vidare forskning

Tidigt i arbetet lyfte vi att det är möjligt att anta andra perspektiv när det kommer till läsningen av *Maus*. Vi har i detta arbetet valt att själva läsa och analysera *Maus*, dock är det fullt möjligt att exempelvis låta elever läsa boken och sedan intervjua dem alternativt låta dem på annat sätt arbeta med *Maus* för att få en bild av hur de tolkar och läser boken. I arbete eller forskning med elever kan man således få fram ett resultat om hur bilderna påverkar läsförståelsen och huruvida serieformatet påverkar elevernas intresse för läsningen.

Vårt mål har varit att själva göra en litteraturanlys av *Maus* och framför allt valde vi boken då det är en serieroman; det är således både en bok och en tecknad serie och har därmed ett format som vi sällan stött på i vårt arbete i grundskolan. Då det är ett område av litteraturen som sällan kommer in i skolan bör mer uppmärksamhet och mer pedagogiska studier läggas på området för att se huruvida serieformatet kan vara gynnsamt eller inte för elever som har svårt att ta sig an ”vanliga” romaner. Det är även tänkbart att serieromanen kan vara behjälplig för elever med dyslexi, dock behöver det området granskas och testas mer innan vi kan vara helt säkra på att serieromanen kan vara ett stöd i litteraturundervisningen.

Det är också möjligt att fortsätta göra en ideologikritisk analys med andra infallsvinklar och med perspektiv på andra relationer. Exempelvis mellan Vladek och Mala, då båda överlevde förintelsen och förlorar många familjemedlemmar men ändå har helt olika syn på livet. Det är också möjligt att lägga mer fokus på Anja då hon har en stor betydelse för både Art och Vladek.

Avslutningsvis behöver inte *Maus* vara den serieroman som står i centrum. Överlag är forskningen kring serier och serieromaner relativt liten, därmed är ett viktigt område för den vidare forskningen att studera serier och serieromanen rent generellt och på fler verk.

6. Referenser

- Boglund, A. & Nordenstam, A. (2010). *Från fabler till manga: Litteraturhistoriska och didaktiska perspektiv på barn- och ungdomslitteratur*. (1. uppl.) Malmö: Gleerups.
- Boglund, A. & Nordenstam, A. (2016). *Från fabler till manga 2: Litteraturhistoriska och didaktiska perspektiv på ungdomslitteratur*. (Första upplagan). Malmö: Gleerups utbildning.
- Dijk, T.A.V. (1998). *Ideology: a multidisciplinary approach*. London: Sage.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A.E. & Wängnerud, L. (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (Femte upplagan). Stockholm: Wolters Kluwer
- Kukkonen, K. (2013). Studying comics and graphic novels [Elektronisk resurs]. (1). Hoboken: Wiley.
- Lagerholm, P. (2010). *Språkvetenskapliga uppsatser*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Mehrstam, C. & Widhe, O. Att tämja monstret – litteraturanlys i multimediamiljöer. I Erlandsson, S.I. & Sjöberg, L. (red.) (2013). *Barn- och ungdomsforskning: metoder och arbetssätt*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Nationalencyklopedin (2018). *Art Spiegelman*. Hämtad: 2019-01-03, från: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/art-spiegelman>
- Spiegelman, A. (2009). *Maus: en överlevandes historia*. ([Ny utg.]). Stockholm: Bromberg.
- Skolverket (2017a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2017*. [Stockholm]: Skolverket.
- Skolverket. (2017b) *Kommentarmaterial till kursplanen i svenska (reviderad 2017)* [Elektronisk resurs]. (2017). Stockholm: Skolverket.

Wicke, K. Vad är meningen med meningen? Textanalys som metod att tolka texters innebörd. I Erlandsson, S.I. & Sjöberg, L. (red.) (2013). *Barn- och ungdomsforskning: metoder och arbetsätt*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

6.1 Illustrationer

Illustration 1. Spiegelman 2009, s.66

Illustration 2. Spiegelman 2009, s.238

Illustration 3. Spiegelman 2009, s.259